

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING KREATIV FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING AHAMIYATI

Yakubova Mohinur Jumaniyozovna

Anotatsiya: Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda didaktik o‘yinlarning ilmiy asoslangan rolini tahlil qiladi. Guilfordning divergent fikrlash modeli, Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi va Gardnerning ko‘p intellekt nazariyasi asosida didaktik o‘yinlarning flüensiya, fleksibillik, originallik va elaboratsiya kabi kreativ o‘lchovlarga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Empirik tadqiqotlar (Torrance, Pyle va Danniels, To‘xtaxo‘jayeva va boshq.) natijalari shuni ko‘rsatadiki, yo‘naltirilgan didaktik o‘yinlar kreativ mahsulotlar sifatini 18–32% ga oshiradi. O‘yinlarning neyrobiologik mexanizmlari (dopamin ajralishi), amaliy qo‘llash tamoyillari (maqsadga yo‘naltirilganlik, differensial yondashuv, formativ baholash) va cheklovlari (o‘qituvchi malakasi, resurslar, gender farqlari) muhokama etiladi. O‘zbekiston ta’lim kontekstida milliy didaktik o‘yinlarni integratsiya qilish bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Maqola didaktik o‘yinlarni kreativ ta’limning strategik vositasi sifatida baholaydi va uzun muddatli tadqiqotlar zarurligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, didaktik o‘yinlar, boshlang‘ich sinf, divergent fikrlash, yaqin rivojlanish zonasi, flüensiya, fleksibillik, originallik, milliy didaktik o‘yinlar, o‘zbek ta’lim tizimi.

Abstract: This article analyzes the scientifically based role of didactic games in developing creative thinking skills of primary school students. Based on Guilford's divergent thinking model, Vygotsky's sociocultural theory and Gardner's theory of multiple intelligences, the impact of didactic games on creative dimensions such as fluency, flexibility, originality and elaboration is examined. The results of empirical studies (Torrance, Pyle and Danniels, Tokhtakhojayeva et al.) show that guided didactic games increase the quality of creative products by 18–32%. The neurobiological mechanisms (dopamine release), principles of practical application (goal-oriented, differential approach, formative assessment) and limitations (teacher qualifications, resources, gender differences) of games are discussed. Recommendations are made for the integration of national didactic games in the context of education in Uzbekistan. The article evaluates didactic games as a strategic tool for creative education and emphasizes the need for long-term research.

Keywords: creative thinking, didactic games, primary school, divergent thinking, zone

of proximal development, fluency, flexibility, originality, national didactic games, Uzbek education system.

Аннотация: В статье анализируется научно обоснованная роль дидактических игр в развитии навыков творческого мышления учащихся начальной школы. Основываясь на модели дивергентного мышления Гилфорда, социокультурной теории Выготского и теории множественного интеллекта Гарднера, рассматривается влияние дидактических игр на такие аспекты творческого мышления, как беглость, гибкость, оригинальность и развитость. Результаты эмпирических исследований (Торренс, Пайл и Дэнниелс, Тохтаходжаева и др.) показывают, что управляемые дидактические игры повышают качество творческих продуктов на 18–32%. Обсуждаются нейробиологические механизмы (выделение дофамина), принципы практического применения (целеориентированность, дифференцированный подход, формирующее оценивание) и ограничения (квалификация учителей, ресурсы, гендерные различия) игр. Даны рекомендации по интеграции национальных дидактических игр в образовательную систему Узбекистана. В статье дидактические игры оцениваются как стратегический инструмент творческого образования и подчеркивается необходимость долгосрочных исследований.

Ключевые слова: творческое мышление, дидактические игры, начальная школа, дивергентное мышление, зона ближайшего развития, беглость, гибкость, оригинальность, национальные дидактические игры, узбекская система образования.

Kreativ fikrlash zamonaviy ta'lim paradigmasining markaziy komponenti sifatida qaralmoqda, chunki u o'quvchilarda muammolarni noan'anaviy yechimlar bilan hal qilish, yangi g'oyalarni generatsiya qilish va moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar (6–10 yosh) uchun bu ko'nikma kognitiv rivojlanishning muhim bosqichi bo'lib, Piagetning operatsion oldi bosqichidan konkret operatsiyalar bosqichiga o'tish davrida shakllanadi. Ushbu maqolada didaktik o'yinlarning kreativ fikrlashni rivojlantirishdagi roli ilmiy asoslangan holda tahlil etiladi, empirik tadqiqotlar, psixologik nazariyalar va pedagogik modellar asosida yondashiladi. Kreativ fikrlashning mohiyati Guilfordning divergent fikrlash modelida aniq ifodalangan bo'lib, u fluensiya (ko'p g'oya ishlab chiqarish), fleksibillik (turli toifadagi g'oyalarni birlashtirish), originalik (noyob yechimlar) va elaboratsiya (tafsilotlarni boyitish) kabi o'lchovlarni o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu ko'nikmalar tabiiy ravishda mavjud bo'lsa-da, ularni tizimli

rivojlantirish uchun stimulyatsiya talab etiladi. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasiga ko'ra, bolaning rivojlanishi ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali amalga oshadi, bu yerda didaktik o'yinlar "yaqin rivojlanish zonasi"ni faollashtirib, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi mediativ jarayonni ta'minlaydi. Didaktik o'yinlarning ta'limiy potentsiali Frobelning "kindergarten" kontseptsiyasidan boshlab rivojlangan bo'lib, u o'yinni bolaning tabiiy faoliyati sifatida qabul qilgan. Zamonaviy tadqiqotlarda (Torrance, 2008; Runco, 2014) o'yin asosidagi aralashuvlar kreativ fikrlash ballarini 15–25% ga oshirishi isbotlangan. Masalan, Russ va Fiorelli (2010) tomonidan o'tkazilgan meta-tahlilda o'yinli intervensiyalar bolalarning emotsional ekspressiyasi va divergent fikrlashini sezilarli darajada yaxshilagan. Boshlang'ich sinfda didaktik o'yinlar quyidagi mexanizmlar orqali samara beradi: birinchidan, o'yin muhitida xavfsizlik hissi yaratiladi, bu esa xato qilish qo'rquvini yo'qotib, eksperimentatsiyani rag'batlantiradi; ikkinchidan, rol o'yinlari orqali empatiya va perspektiva olish ko'nikmalari rivojlanadi; uchinchi, qurilish o'yinlari (masalan, LEGO yoki bloklar bilan) prostoriy tasavvurni va muhandislik fikrlashni kuchaytiradi.

Empirik dalillar sifatida Pyle va Danniels (2017) tadqiqotini keltirish mumkin: ular boshlang'ich sinf o'quvchilarida erkin o'yin va yo'naltirilgan didaktik o'yinlarni solishtirib, ikkinchisining kreativ mahsulotlarni (rasmlar, hikoyalar) sifatini 32% ga oshirganini aniqlagan. Bundan tashqari, o'yinlarning neyrobiologik asoslari ham mavjud – o'yin vaqtidagi dopamin ajralishi prefrontal korteks faolligini oshirib, ijodiy assotsiatsiyalarni kuchaytiradi (Panksepp, 2007). O'zbekiston kontekstida o'tkazilgan tadqiqotlar (To'xtaxo'jayeva, 2022) shuni ko'rsatadiki, milliy didaktik o'yinlar (masalan, "Alpomish" ertagi asosidagi rol o'yinlari) o'quvchilarning flüensiya ko'rsatkichlarini 18% ga yaxshilagan, bu mahalliy madaniy elementlarni integratsiya qilishning samaradorligini tasdiqlaydi. Didaktik o'yinlarni amaliy qo'llashda bir nechta ilmiy tamoyillar rioya etilishi lozim. Birinchisi, o'yinlarning maqsadga yo'naltirilganligi: har bir o'yin kreativ fikrlashning muayyan o'lchovini nishonga olishi kerak. Masalan, "Nima bo'lardi agar..." savollari bilan boshlanadigan o'yinlar flüensiyaning, "Qanday qilib boshqacha qilish mumkin?" savollari fleksibillikni rivojlantiradi. Ikkinchisi, differensial yondashuv: Gardnerning ko'p intellekt nazariyasiga asosan, o'yinlar vizual-prostoriy, lingvistik yoki kinestetik intellektlarga moslashtirilishi kerak. Uchinchisi, baholashning formativligi: o'quvchilarning kreativ mahsulotlari Consensual Assessment Technique (Amabile, 1996) usuli bilan baholanib, sub'yektiv emas, balki mutaxassislar konsensusiga asoslanadi.

Didaktik o'yinlarning cheklovlari ham mavjud bo'lib, ularni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Birinchidan, o'qituvchining malakasi: agar o'yin faqat ko'ngilochar bo'lib

qolsa, kreativ rivojlanish minimal bo'ladi. Ikkinchidan, resurslar: raqamli didaktik o'yinlar (masalan, Scratch dasturlash muhiti) qishloq maktablarida cheklangan. Uchinchidan, gender farqlari: ba'zi tadqiqotlar (Baer & Kaufman, 2008) qizlarning lingvistik kreativligi o'g'il bolalarga nisbatan o'yinlarda ko'proq rivojlanishini ko'rsatadi, bu esa gender-neytral dizaynni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda ilmiy asoslangan, samarali vosita hisoblanadi. Ular psixologik, pedagogik va neyrobiologik mexanizmlarni birlashtirib, o'quvchilarni kelajakdagi murakkab muammolarga tayyorlaydi. Kelgusida o'zbek ta'lim tizimida didaktik o'yinlarni milliy o'quv dasturlariga integratsiya qilish bo'yicha uzun muddatli longitudinal tadqiqotlar zarur bo'lib, bu ularning uzoq muddatli ta'sirini aniqlashga yordam beradi. Shunday qilib, didaktik o'yinlar nafaqat ta'limning qiziqarli shakli, balki kreativ avlodni shakllantirishning strategik vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Westview Press.
2. Baer, J., & Kaufman, J. C. (2008). Gender differences in creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 42(2), 75–105.
3. Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
4. Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. McGraw-Hill.
5. Panksepp, J. (2007). Can PLAY diminish ADHD and facilitate the construction of the social brain? *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 16(2), 57–66.
6. Pyle, A., & Danniels, E. (2017). A continuum of play-based learning: The role of the teacher in supporting children's creativity. *Early Child Development and Care*, 187(3–4), 478–490.
7. Runco, M. A. (2014). *Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice* (2nd ed.). Academic Press.
8. Russ, S. W., & Fiorelli, J. A. (2010). Developmental approaches to creativity. In J. C. Kaufman & R. J. Sternberg (Eds.), *The Cambridge handbook of creativity* (pp. 233–249). Cambridge University Press.
9. To'xtaxo'jayeva, R. A. (2022). Milliy didaktik o'yinlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish. *O'zbekiston ta'limi va fan jurnali*, 4(2), 112–125.
10. Torrance, E. P. (2008). *The Torrance tests of creative thinking: Norms-technical manual*. Scholastic Testing Service.
11. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.